

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВИХ ВАЖЕЛІВ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В РЕСПУБЛІЦІ ЛАТВІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Питання формування та розподілу фінансових коштів, призначених для фінансування природоохоронних потреб, є надзвичайно важливим для України в сучасних умовах загострення екологічних проблем та економічної кризи. Одним з найважливіших джерел фінансування природоохоронних заходів виступають надходження до Державного, республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів від зборів за забруднення навколишнього природного середовища і за спеціальне природокористування. Структура цих зборів та порядок їх справляння регулюються низкою актів як екологічного, так і фінансового (податкового) законодавства, проте, на нашу думку, нормативна регламентація в цій сфері не є досконалою. Зокрема, хоча вказані збори й передбачено у Законі України “Про систему оподаткування” (ст. 14), розміри зборів та порядок їх справляння визначається підзаконними актами (постановами Уряду); ставки часто є необґрунтованими; недостатньо активно використовуються податкові важелі для стимулювання належної екологічно значущої поведінки суб’єктів екологічних відносин; врешті-решт, отримані доходи не дозволяють у необхідних обсягах фінансувати природоохоронну діяльність. У зв’язку з наведеним, пошук більш ефективних форм впливу фінансових і, в першу чергу, податкових важелів, на природокористування і охорону довкілля стає нагальним завданням і особливо актуалізується в умовах економічної кризи.

З цією метою доцільно розглянути позитивний досвід зарубіжних країн, зокрема, пострадянських, що зіткнулися зі схожими проблемами, де вдалося успішно забезпечити стале і достатнє фінансування діяльності з охорони і відтворення природноресурсового потенціалу, розширити інвестиційні можливості для розвитку територій з інтенсивним природокористуванням та ефективно запобігати порушенням встановленого режиму природокористування. Найбільш вдало, на нашу думку, питання екологічного оподаткування вирішені у Латвійській республіці, де прийнято спеціальний закон “Про податок на природні ресурси” (1995) [1]. Вказаний закон є основою використання економічних інструментів для забезпечення сталого екологічного розвитку та збільшення ресурсів на фінансування екологічних видатків. Метою запровадження спеціального податку на природні ресурси є охорона навколишнього середовища та зменшення забруднення за допомогою обмеження виробництва і продажу продукції, що може бути шкідливою для довкілля. Крім того, податок має сприяти

запровадженню технологій, які зменшують шкідливі впливи на довкілля, підтриманню стратегії сталого розвитку економіки, акумуляції фінансових ресурсів, необхідних для проведення природоохоронних заходів.

Податок на природні ресурси сплачується у відповідності до виданих ліцензій фізичними та юридичними особами, які вилучають певні природні ресурси (воду, корисні копалини тощо) в результаті господарської діяльності на території Латвії або її континентальному шельфі; забруднюють довкілля шкідливими речовинами, визначеними у законодавстві; продають чи використовують у своїй підприємницькій діяльності товари, які завдають шкоду довкіллю (наприклад, мастила, акумулятори, продукція, що руйнує озоновий шар); продають або використовують у своїй підприємницькій діяльності товари в упаковці (скляній, металевій, целюлозній та полімерній); продають вроздріб або підприємствам громадського харчування одноразовий посуд, вироблений з визначених у законодавстві матеріалів; використовують радіоактивні речовини, відходи від яких потребують утилізації в Латвії; списують транспортні засоби в зв'язку із закінченням строку їх експлуатації; використовують обладнання, яке викидає в атмосферу газ, що призводить до утворення парникового ефекту; використовують корисні властивості надр.

Податок нараховується за основними і додатковими ставками. Основні ставки для видів використання природних ресурсів, що оподатковуються, встановлені у додатках до закону. У разі використання природних ресурсів у обсягах понад встановлені ліміти, а також при недодержанні правил щодо переробки використаної упаковки для розрахунку податку одночасно застосовуються основні ставки та додаткові, як втричі перевищують відповідні основні.

Усі надходження від податку на природні ресурси повинні використовуватися лише для фінансування заходів, що мають безпосереднє значення для охорони навколишнього середовища, відновлення природних ресурсів, утилізації шкідливих для довкілля відходів, проведення наукових досліджень екологічного спрямування. 40 % отриманих коштів надходять до Латвійського фонду охорони навколишнього середовища у складі державного бюджету Латвії, решта 60 % передаються у відповідні фонди місцевих бюджетів. В останні роки обсяг надходжень від податку на природні ресурси складав 0,10-0,15 % від ВВП Латвійської Республіки, з них близько половини припадає на сплату податків на списання транспортних засобів. Аналіз Регіонального екологічного центру для Центральної і Східної Європи, проведений у 1999 році показав, що, в порівнянні з західноєвропейськими країнами-членами ЄС, Латвія мала значно нижчі податкові ставки, що не відповідають реальним екологічним витратам [2], тому зазначені ставки неодноразово переглядалися.

Закон передбачає пільги для платників податку, які фінансують проекти, спрямовані на зменшення забруднення довкілля або скорочення споживання природних ресурсів шляхом проведення технологічного переоснащення або вжиття природоохоронних заходів. Платник податку, який не має

податкової заборгованості, може претендувати на зменшення податку на суму, що потрібна для реалізації такого проекту. Щорічно Міністерство навколишнього середовища оцінює якість реалізації проекту і готує висновок. Якщо проект не реалізовано якісно і своєчасно, податок має бути сплачений у повному обсязі. Крім того, пільги в оподаткуванні отримують суб'єкти, які реалізують добровільні програми щодо контролю за відходами від пакувальних матеріалів, або беруть участь у системі торгівлі квотами на викиди в атмосферу парникових газів.

Короткий огляд латвійського законодавства дозволяє зробити кілька висновків, що можуть бути використані для вдосконалення вітчизняного економічного механізму стимулювання раціонального природокористування і охорони довкілля. По-перше, доцільним є прийняття окремого закону, який системно врегулював би усі види податкових платежів за забруднення довкілля і спеціальне природокористування. При цьому оптимальним є запровадження одного спеціального податку, як це зроблено в Латвії та низці інших країн ЄС. По-друге, слід переглянути коло суб'єктів і об'єктів оподаткування, врахувавши всі види діяльності, що є небезпечними або шкідливими для довкілля. По-третє, потребує вдосконалення механізм стимулювання належної екологічно значущої поведінки суб'єктів господарювання через систему податкових пільг, в першу чергу, для заохочення інвестицій у природоохоронну діяльність.

Література

1. Law of Natural Resource Tax [Electronic resource] // Guide to Latvian Law and Legal Resources. – Access mode : http://www.nyulawglobal.org/globalex/latvia.htm#_Tax_Law.
2. Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe (REC), 1999, Sourcebook on Economic Instruments for Environmental Policy in Central and Eastern Europe – A Regional Analysis, Hungary [Electronic resource] – Access mode : http://archive.rec.org/REC/Programs/SofiaInitiatives/EcoInstruments/Database/siei_LATVIA.PDF.

Завгородня, В. М. Досвід використання податкових важелів для стимулювання раціонального природокористування в Республіці Латвія та перспективи для України [Текст] // Актуальні проблеми правового регулювання фінансово-кредитних відносин в умовах кризи: практика правозастосування і шляхи її вдосконалення : зб. тез доп. Міжнародної науково-практичної конференції (4-5 червня 2010 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – С. 217-220.